

НАЦЫЯНАЛЬНАЯ АКАДЭМІЯ НАВУК БЕЛАРУСІ

Цэнтр даследаванняў беларускай культуры,
мовы і літаратуры НАН Беларусі

Інстытут літаратуразнаўства імя Янкі Купалы

**СУЧАСНАЯ
БЕЛАРУСКАЯ ТЭКСТАЛОГІЯ:
АКТУАЛЬНЫЯ ПРАБЛЕМЫ
І ПЕРСПЕКТЫВЫ РАЗВІЦЦА**

**Матэрыялы Рэспубліканскай
навукова-практычнай канферэнцыі**

(Мінск, 22–23 лістапада 2016 года)

Мінск
«Права і эканоміка»
2016

УДК 821.161.3.09
ББК 83.3(4Бел)
С91

Рэдакцыйная калегія:
Васілевіч А.А. (укладальнік), Гальго Н.В., Карачун В.У.,
Махнач Т.М., Назараў В.Ф., Шамякіна А.І.

Рэцэнзенты:
доктар філалагічных навук, прафесар І.В. Саверчанка,
доктар філалагічных навук, прафесар Л.Д. Сінкова

С91 **Сучасная беларуская тэксталогія: актуальныя праблемы і перспектывы развіцця: матэрыялы Рэсп. навукова-практычнай канферэнцыі (Мінск, 22–23 лістапада 2016 года) / Цэнтр даследаванняў бел. культуры, мовы і літ. НАН Беларусі. – Мінск : Права і эканоміка, 2016. – 325 с.**
ISBN 978-985-552-599-9.

У зборнік увайшлі матэрыялы навуковых даследаванняў, прадстаўленых удзельнікамі Рэспубліканскай навукова-практычнай канферэнцыі «Сучасная беларуская тэксталогія: актуальныя праблемы і перспектывы развіцця» (Мінск, 22–23 лістапада 2016 года).

У кнізе асвятляюцца актуальныя пытанні сучаснай усходнеславянскай тэксталогіі, новыя аспекты вывучэння гісторыі тэксту, атрыбуцыі і атэтэзы, мастацкіх перакладаў.

Зборнік адрасуецца спецыялістам-філолагам, усім, хто цікавіцца навуковымі даследаваннямі ў галіне тэксталогіі.

УДК 821.161.3.09
ББК 83.3(4Бел)

ISBN 978-985-552-599-9

© Цэнтр даследаванняў беларускай культуры,
мовы і літаратуры НАН Беларусі, 2016
© Афармленне ВТАА «Права і эканоміка», 2016

Змест

Урачыстае адкрыццё канферэнцыі

А.А. Каваленя (Мінск) 11
А.І. Лакотка (Мінск) 13

Пленарнае пасяджэнне

М.І. Мушыньскі (Мінск)
АБ НЕАБХОДНАСЦІ КАРЭКЦЫРОВАЎ ПЛАНАЎ ВЫДАННЯ
КЛАСІЧНАЙ СПАДЧЫНЫ 15

С.С. Лаўшук (Мінск)
ЗБОР ТВОРАЎ – НАЙЛЕПШЫ ПОМНІК ПІСЬМЕННІКУ 21

Т.І. Шамякіна (Мінск)
ПІСЬМЕННІК І ГІСТОРЫЯ (НА МАТЭРЫЯЛЕ ТВОРЧАСЦІ
ІВАНА ШАМЯКІНА) 27

Г.В. Запартыка (Мінск)
АДЛЮСТРАВАННЕ ЭВАЛЮЦЫІ ТЭКСТУ Ў АРХІЎНЫМ
ВОПІСЕ 34

В.П. Рагойша (Мінск)
ТЭКСТАЛАГІЧНАЯ ПАДРЫХОТОВАЎКА ПЕРАКЛАДНЫХ
ВЫДАННЯЎ 38

С.Л. Гаранін (Мінск)
АНТРАПАНІМІКОН ДОМУ РАГВАЛОДЗІЧАЎ У СВЯТЛЕ
ЛІНГВАТЭКСТАЛАГІЧНАГА АНАЛІЗУ 45

Т.С. Голуб (Мінск)
НАВУКОВА-ТЭКСТАЛАГІЧНЫЯ ДАСЛЕДАВАННІ І
ПРАКТЫЧНАЕ ІХ УВАСАБЛЕННЕ (З ВОПЫТУ ПАДРЫХОТОВАЎ
ЗБОРАЎ ТВОРАЎ КЛАСІКАЎ БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ) 55

А.А. Васілевіч (Мінск)

СУЧАСНАЯ БЕЛАРУСКАЯ ТЭКСТАЛОГІЯ: ДАСЯГНЕННІ І ПЕРСПЕКТЫВЫ

Секцыя 1

У.В. Гніламедаў, М.У. Мікуліч (Мінск)

ТВОРЧАСЦЬ УЛАДЗІМІРА ПАЎЛАВА ЯК ІДЭЙНА-МАСТАЦКІ ФЕНОМЕН

С.У. Калядка (Мінск)

ЗБОР ТВОРАЎ МАКСІМА ТАНКА Ў 13 ТАМАХ І ЧАТЫРОХТОМНАЕ ВЫДАННЕ «ЯЎГЕНІЯ ЯНІШЧЫЦ: ТВОРЫ, ЖЫЦЦЯПІС, КАМЕНТАРЫ»: З ГІСТОРЫІ ПАДРыхТОЎКІ

Ц.Б. Ліякумовіч (Чыкага, ЗША)

МАКСІМ БАГДАНОВІЧ У СВЯТЛЕ ПЕРАКЛАДЧЫЦКАЙ ДЗЕЙНАСЦІ

І.Э. Багдановіч (Мінск)

ТЭКСТАЛОГІЯ ТВОРЧАСЦІ УЛАДЗІМІРА ЖЫЛКІ (З ВОПЫТУ ПАДРыхТОЎКІ ДА ДРУКУ ЯГО ЛІТАРАТУРНАЙ СПАДЧЫНЫ)

Н.В. Гаўрош, Н.М. Нямковіч (Мінск)

ЗАГАДКА АФАРЫСТЫЧНАГА ТЭКСТУ

Т.П. Хоміч (Мінск)

ПАЭМА «КРУГІ» УЛАДЗІМІРА ДУБОЎКІ (ТЭКСТАЛАГІЧНЫ АСПЕКТ)

В.В. Лапацінская (Віцебск)

ПАЭТЫЧНЫ СІНТАКСІС ЯК ФАКТАР АДМЕТНАСЦІ МАСТАЦКАГА ТЭКСТУ А. СЕРБАНТОВІЧА

61

С.В. Бородинца (Тернопіль, Украйна)

ФЕНОМЕН ТРАНСГРЕСІЇ У РОМАНІ «МУЗЕЙ ПОКИНУТИХ СЕКРЕТІВ» О. ЗАБУЖКО

106

Л.П. Вашиків (Тернопіль, Украйна)

ОЦІНКА РОЛІ ЦЕНЗУРЫ У РОЗВИТКУ ЛІТАРАТУРНОГО ПРОЦЕСУ КІНЦЯ 19 – ПОЧАТКУ 20 СТОЛІТТЯ НА УКРАЇНІ (ЗА ПИСЬМЕННИЦЬКИМИ ЛИСТАМИ)

112

66

Т.Л. Чахоўская (Мінск)

МЕТАДАЛОГІЯ ФОНАСТЫЛІСТЫЧНЫХ ДАСЛЕДАВАННЯЎ ТЭКСТУ

117

73

С.А. Янковская (Гродно)

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕКСТОВ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ В ПРАКТИКЕ ПРЕПОДАВАНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА КАК ИНОСТРАННОГО

122

79

Н.В. Якавенка (Мінск)

ФУНКЦЫІ І ЗАПАТРАБАВАНАСЦЬ МАСТАЦКАГА ПЕРАКЛАДУ Ў СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСІ

127

83

А.У. Ярмоленка (Гомель)

ПАЭТЫКА ПСІХАЛАГІЗМУ Ў АПОВЕСЦІ М. ГАРЭЦКАГА «ДЗВЕ ДУШЫ»

133

90

А.С. Панфілава (Мінск)

ЭВАЛЮЦЫЯ ФУНКЦЫЯНАВАННЯ КАМЕНТАРЫЯ Ў КОРПУСЕ МАСТАЦКАГА ТЭКСТУ

138

95

Ю.А. Масарэнка (Мінск)

АБ НЕКАТОРЫХ АСАБЛІВАСЦЯХ ТЭКСТАЛОГІІ МАЛОГА ЭПІЧНАГА ТВОРА

142

Секцыя 2

Г.В. Навасельцава (Віцебск)

ЖАНРАВЫЯ РАЗНАВІДНАСЦІ СУЧАСНАГА БЕЛАРУСКАГА
РАМАНА

147

А.Л. Верабей (Мінск)

АСАБЛІВАСЦІ ВЫДАННЯ ПАЭЗІІ Ў 1 І 2 ТАМАХ ЗБОРУ
ТВОРАЎ УЛАДЗІМІРА КАРАТКЕВІЧА Ў 25 ТАМАХ

151

І.М. Гоўзіч (Мінск)

ТЭКСТАВАЯ ПРАСТОРА РАМАНА АЛЬГЕРДА БАХАРЭВІЧА
«БЕЛАЯ МУХА, ЗАБОЙЦА МУЖЧЫН»

158

Г.К. Чахоўскі (Мінск)

АСНОЎНЫЯ АСАБЛІВАСЦІ ВІРТУАЛЬНАГА ДЫСКУРСУ

162

Ю.В. Нестерович (Мінск)

ОПТИМУМ ТЕРМИНА «ТЕКСТ ПРОИЗВЕДЕНИЯ» В
ТЕКСТОЛОГИИ ПРИ МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ПРОЕКЦИИ
(МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ И ЛОГИКО-ЭПИСТЕМОЛОГИЧЕСКИЙ
АСПЕКТЫ)

168

М.М. Данилевич (Тернопіль, Украйна)

МЕЛЕТІЙ КІЧУРА: ПОВЕРНЕННЯ В ІСТОРІЮ УКРАЇНСЬКОЇ
ЛІТЕРАТУРИ

175

А.С. Гурская (Мінск)

ЭПІСТАЛЯРЫЙ ЯК РЭПРЭЗЕНТАНТ ЭСТЭТЫКІ «УЗВЫШША»

178

Д. И.-Т. Дудинская (Мінск)

ПЛОТНОСТЬ И НЕПОСЛЕДОВАТЕЛЬНЫЕ ПОВТОРНЫЕ
КОМПЛЕКСЫ В ПРОСТРАНСТВЕ ТЕКСТА: ТЕКСТ КАК
МУЗЫКА

182

І.Г. Баўтрэль (Мінск)

ТЭКСТАЛАГІЧНЫЯ АСПЕКТЫ ДАСЛЕДАВАННЯ
БЕЛАРУСКАЙ САНЕТЫСТЫКІ 40–60-Х ГАДОЎ
XX СТАГОДДЗЯ

189

Т.В. Міхнюк (Мінск)

АСАБЛІВАСЦІ ТЭКСТАЛОГІІ Ў «ПАЛЕСКАЙ ХРОНІЦЫ»
ІВАНА МЕЛЕЖА. ГІСТОРЫЯ НАПІСАННЯ РАМАНАЎ

194

М.С. Рак (Мінск)

МАСТАЦКАЯ ФУНКЦЫЯ ІНТЭРТЭКСТУ Ў РАМАНЕ
Л. РУБЛЕЎСКАЙ «СУТАРЭННІ РОМУЛА»

199

Секцыя 3

М.П. Кенька (Мінск)

АСАБЛІВАСЦІ ТЭКСТАЛОГІІ ЗБОРУ ТВОРАЎ УЛАДЗІМІРА
КАРАТКЕВІЧА (З ВОПЫТУ ЎКЛАДАЛЬНІКА)

204

В.Б. Нікіфарова (Гродна)

ТЭКСТАЛАГІЧНЫЯ ПРАБЛЕМЫ Ў АСЭНСАВАННІ ЯНКІ
БРЫЛЯ

207

Т.Я. Старасценка (Мінск)

ДЫСКУРСНЫ ПАДЫХОД У АСЭНСАВАННІ ТЭКСТУ

211

А.У. Бразгуноў (Мінск)

БІБЛІЯ ФРАНЦІШКА СКАРЫНЫ: ТЭКСТАЛАГІЧНЫ АСПЕКТ
ПАДРЫХОТЭЎКІ ЮБЛЕЙНАГА ВЫДАННЯ

216

О.А. Климкович (Віцебск)

ИСТОРИКО-СТИЛИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ВИТЕБСКИХ
ЗАВЕЩАНИЙ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XVI ВЕКА

222

В.М. Касцючык (Брэст)

ТЭКСТАЎТВАРАЛЬНАЯ ФУНКЦЫЯ ОНІМАЎ У РАМАНЕ
ЗІНАІДЫ ДУДЗЮК «ГОД 1812»

227

<i>Н.П. Лобань (Мінск)</i>	
ЛЕКСІКА З КАНАТАЦЫЙНЫМ ЗНАЧЭННЕМ У РОЛІ МАСТАЦКАЙ ДЭТАЛІ	231
<i>Н.М. Пыско (Мінск)</i>	
ІВАН НАВУМЕНКА – ДРАМАТУРГ І ПАЭТ (З ГІСТОРЫІ ПАДРЫХОЎКІ ДА ВЫДАННЯ ЗБОРУ ТВОРАЎ ПІСЬМЕННІКА Ў 10 ТАМАХ)	236
<i>А.М. Лапата-Загорскі (Мінск)</i>	
ТЭКСТАЛАГІЧНАЯ АПРАЦОЎКА ТВОРАЎ І.Я. НАВУМЕНКІ ЯК НЕАБХОДНЫ ЭЛЕМЕНТ СПАСЦІЖЭННЯ ПІСЬМЕННІЦКАГА МАЙСТЭРСТВА ПРАЗАІКА	240
<i>В.Ф. Назараў (Мінск)</i>	
АПОВЕСЦЬ ЯНКІ БРЫЛЯ «НІЖНІЯ БАЙДУНЫ»: ЗМЯНЕННЕ ПЛАНАЎ І ЎМЯШАННІ ЦЭНЗУРЫ	245
<i>Б.У. Цымбал (Кіеў, Украіна)</i>	
ЧАМУ МАЎЧЫЦЬ ЖЫВЫ АЎТАР: ДА ПЫТАННЯ АТРЫБУЦЫІ І АТЭТЭЗЫ	249
<i>Н.М. Яблонська (Тернопіль, Украіна)</i>	
НОВЕЛІСТІКА ВОЛОДИМИРА ДАНИЛЕНКА ЯК ЯВІШЦЕ ХУДОЖНЬОГО СИНТЕЗУ	252
<i>В.І. Вашчыліна (Мінск)</i>	
РАЗНАВІДНАСЦІ І ФУНКЦЫЯНАВАННЕ АЛЮЗІЙ У ТЭКСТАХ ВАСІЛЯ БЫКАВА І ВІКТАРА КАЗЬКО	257
Секцыя 4	
<i>В.Ю. Бароўка (Віцебск)</i>	
ГЕРМЕНЕЎТЫКА ЭПІГРАФА Ў ЗБОРНІКУ «ВЯНОК» МАКСІМА БАГДАНОВІЧА	263

<i>М.С. Рэжавуцкая, С.С. Мароз (Мінск)</i>	
ЛЕКСІЧНЫЯ ТРАНСФАРМАЦЫІ ПРЫ ПЕРАКЛАДЗЕ МАСТАЦКАГА ТЭКСТУ (НА МАТЭРЫЯЛЕ БЛІЗКАРОДНАСНЫХ МОЎ)	269
<i>С. Мінкевіч (Мінск)</i>	
НАЗІРАННІ НАД НЕКАТОРЫМІ ЛЕКСІЧНЫМІ АДЗІНКАМІ Ў АЎТОГРАФАХ І АПУБЛІКАВАНЫХ ТВОРАХ АДАМА МІЦКЕВІЧА	273
<i>І.М. Шаладонаў (Мінск)</i>	
У ТВОРЧАЙ МАЙСТЭРНІ МАСТАЦКАЙ ПРАКТЫКІ ІВАНА НАВУМЕНКІ	278
<i>З.У. Драздова (Мінск)</i>	
«ПАЛЕСКАЯ ХРОНІКА» ІВАНА МЕЛЕЖА І «ЦІХІ ДОН» МІХАІЛА ШОЛАХАВА: СЮЖЭТНАЯ СІМВОЛІКА, МАСТАЦКАЯ ДЭТАЛЬ	282
<i>А.І. Шамякіна (Мінск)</i>	
ВАРЫЯНТЫ НАЗВАЎ ТВОРАЎ ІВАНА ШАМЯКІНА (НА МАТЭРЫЯЛЕ АПАВЯДАННЯЎ І ЦЫКЛА «НАЧНЫЯ ЎСПАМІНЫ»)	288
<i>С.У. Махонь (Мінск)</i>	
НАЗВЫ РАМАНАЎ ІВАНА ШАМЯКІНА: ЛІНГВІСТЫЧНЫ АСПЕКТ	290
<i>Т.М. Махнач (Мінск)</i>	
ГІСТОРЫЯ НАПІСАННЯ І ТЭКСТАЛОГІЯ РАМАНА І. ШАМЯКІНА «ВАЗЬМУ ТВОЙ БОЛЬ»	292
<i>Т.П. Барысюк (Мінск)</i>	
СУЧАСНАЯ АНГЛІЙСКАЯ ПАЭЗІЯ: БАРЫ ТЭБ	299

Н.М. Особа (Тернопіль, Україна)

ГУМОРИСТИЧНО-САТИРИЧНА ПЛАСТОВА ПРЕСА
ГАЛИЧИНИ 20-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ ЯК СПОСІБ
ПРОТИСТОЯННЯ ПОЛЬСЬКІЙ ОКУПАЦІЇ

302

Я.А. Гурская (Витебск)

ОБРАЗ БЕЛОРУССКОГО ПОМЕЩИКА В РОМАНЕ ФАДДЕЯ
БУЛГАРИНА «ИВАН ИВАНОВИЧ ВЫЖИГИН»

308

О.Я. Фірман (Тернопіль, Україна)

МІФОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС «ЛЕГЕНД СТАРОКИЇВСЬКИХ»
НАТАЛЕНИ КОРОЛЕВОЇ

311

Звесткі пра аўтараў

318

Каваленя Аляксандр Аляксандравіч

акадэмік-сакратар АДДЗЯЛЕННЯ ГУМАНІТАРНЫХ НАВУК І МАСТАЦТВАЎ
НАЦЫЯНАЛЬНАЙ АКАДЭМІІ НАВУК БЕЛАРУСІ,
ЧЛЕН-КАРЭСПАНДЭНТ НАН БЕЛАРУСІ,
ДОКТАР ГІСТАРЫЧНЫХ НАВУК, ПРАФЕСАР

Паважаныя ўдзельнікі і госці навуковай канферэнцыі!

Шчыра рады вітаць вас ад імя вучоных АДДЗЯЛЕННЯ ГУМАНІТАРНЫХ
НАВУК І МАСТАЦТВАЎ НАЦЫЯНАЛЬНАЙ АКАДЭМІІ НАВУК БЕЛАРУСІ!

Шаноўныя калегі!

Літаратура займае вельмі важнае месца ў жыцці чалавека. Гэта, па-
сутнасці, сапраўдная кніга жыцця, у якой можна знайсці адказы на
шматлікія пытанні, якія хвалююць чалавека, і зразумець, якое бачанне і
вырашэнне гэтых праблем прапаноўвае сам аўтар. Назіраючы за
героямі, іх дзеяннямі і ўчынкамі, чытачы робяць уласны выбар тых
маральных каштоўнасцей, на якія яны будуць арыентавацца ў жыцці.
Скажу больш, наша літаратура – гэта гісторыя беларускага народа, якая
выканана ў творчай форме, якая перадае асаблівасці і здабыткі,
перажыванні і хвалюванні многіх пакаленняў, барацьбу за волю і
незалежнасць.

Пераважна ўся мастацкая літаратура прысвечана чалавеку. Героі
кніг становяцца прыкладамі для пераймання, а іх думкі і ўчынкі –
мадэллю і асновай уласных паводзін. Таму вялікае значэнне мае, якія
кнігі чытае чалавек. Важна вучыцца разумець значнасць твораў і
выбіраць з велізарнай колькасці менавіта тыя, якія здольныя
паўплываць на характар чалавека, аказаць уздзеянне на фарміраванне
яго як асобы. Кожнае пакаленне па-свойму ўспрымае назапашаны пласт
літаратурнай спадчыны. Сёння важна абудзіць цікавасць моладзі да
нашай літаратуры, раскрываць яе непраходзячае значэнне дзеля
выхавання грамадскіх і патрыятычных якасцей моладзі.

І ў гэтым сэнсе, канечне, непараўнана вялізная роля належыць
Зборам твораў класікаў літаратуры, у якіх пад адной вокладкай сабраны
не толькі ўсе творы пісьменніка, але і багацейшы матэрыял, прысвечаны
яго творчасці, які раскрывае творцу менавіта як чалавека і асобу. Як
заўважыў акадэмік Дзмітрый Сяргеевіч Ліхачоў, «літаратура служыць
вам правадніком у іншыя эпохі і да іншых народаў, раскрывае перад
вамі сэрцы людзей – адным словам, робіць вас мудрымі» [Письма о
добром и прекрасном].

Тэксталагічныя даследаванні – гэта не толькі даследаванне гісторыі
тэксту і рэдагавання твораў, напісанне каментарыяў, гэта і вялізная

51.	Каб светлым, як сонца, быў / І, як вінаградзіна, чыстым!	—	—
52.	Ой, на шляху не стой!	—	—
53.	Расія – гэта сіла! / Расія – павяла!..	—	—
54.	Цаню я простую жанчыну, / Яе любоў і чысціню!	—	—

Вялікая колькасць выгукаў збліжае трэці зборнік паэта па танальнасці з «Азбукай», аднак пры гэтым некалькі памянлася змястоўная функцыянальнасць выгукаў. Дзякуючы ім, лірыка А. Сербантовіча становіцца больш маналагічнай, спявадальнай (вынік вылучэння на першую пазіцыю праблем асабістага жыцця). Клічная інтанацыя, да таго ж, перадае палярны адчуванні радасці і гневу, шчасця і болю, замілаванасці прыродай і антытэзу трагічнага надлому ў душы паэта.

Амаль поўнае знікненне рытарычных звароткаў пад канец творчасці (у «Азбуцы» – 14, у «Мінным полі» – 10, а ў «Пярсцёнку» (самым вялікім па колькасці твораў зборніку – 6) сведчыць пра тое, што мастак слова адчуваў сябе адзінокам, у нечым страціў веру ў перспектыву далейшага развіцця, трагічна перажываў акаляючую яго немату і вакуум адчужанасці.

Такім чынам, разгляд ролі рытарычных фігур у мастацкім тэксце А. Сербантовіча дазваляе зрабіць наступны вывад: стыль паэта на працягу трох зборнікаў звалючынаваў ад гучнасці да сцішанай разважлівасці, ад знешняй эфектацыі да медытатывнасці, ад дыялоганасці да маналагічнасці.

*С.В. Бородинца
(Тернопіль, Украіна)*

ФЕНОМЕН ТРАНСГРЕСІЇ У РОМАНІ «МУЗЕЙ ПОКИНУТИХ СЕКРЕТІВ» О. ЗАБУЖКО

Велика проза О. Забужко – знаної сучасної української письменниці – демонструє жанрово-стильове експериментування авторки, спрямоване у площину синтезу мистецьких і поетикальних ознак її творів. Складна нарративна структура, зміщений хронотоп, концептуальні опозиції життя – смерть, сакральний – профанний, минуле – сучасне, свій – чужий, добро – зло, внутрішня деструкція особистості персонажа, прийоми умовності, асоціативності, алюзійності, елементи гри, змістова і формальна трансформації та ін. свідчать про амбівалентність і часто парадоксальність жанро-, сюжетно-, образотворення О. Забужко, зумовлені синтетизмом її творчого мислення. Це дозволяє говорити про феномен трансгресії в романістиці письменниці, зокрема в «Музеї покинутих секретів», який репрезентує багатовекторний процес пошуків ідентичності сучасної української літератури, суперечливі «ревізії пам'яті» (Я. Поліщук) і нові рецептивні горизонти.

У літературознавчій науці різні аспекти трансгресії досліджували Ж. Батай, М. Бланшо, Ж. Бодріяр, Ж. Дерріда, Ж. Дельоз, П. Клоссовскі, Ю. Лотман, М. Фуко та ін. Так, основні концепти досліджень М. Бахтіна (поліфонія, карнавалізація, меніппея) виявляють споріднені зв'язки з категорією трансгресії, насамперед через термін «трансгресивність». В українському літературознавстві специфіку трансгресії осмислюють і розкривають А. Бойчук, В. Гривіна, Т. Гундорова, В. Гусаченко, Д. Дроздовський, М. Зубрицька, В. Личковах, Я. Поліщук, В. Чернецький та ін. Ці інтерпретаційні практики узагальнено у двотомній Літературознавчій енциклопедії (автор-укладач Ю. Ковалів), де поняття трансгресії трактується як «спосіб перетину неодоленої межі між можливим та неможливим, коли потенціали немовби самозамикаються, перекриваючи перспективу новизни. Трансгресія за цих умов забезпечує несподіваний вихід за межу вірогідного» [7, с. 496], розкриваючи можливості внутрішніх ресурсів письменницького таланту та оригінальності художнього бачення автора.

Множину буттєво-сміслових перспектив і способів людської екзистенції прочитуємо в романі «Музей покинутих секретів» О. Забужко, який високо оцінений читачами і критиками як «головний твір часів української незалежності». Це – сучасний епос сучасної України: родинна сага трьох поколінь, події якої охоплюють період від 1940-х років до весни 2004-го. Велика література і жорстока правда – про владу минулого над майбутнім, про кохання і смерть, про споконвічну війну людини за право бути собою [4, с. 832]. У літературознавчих студіях В. Агеєвої, Я. Голобородька, Н. Зборовської, О. Корабльової, Л. Масенко, М. Моклиці, С. Павличко, Р. Семкова, Т. Тебешевської-Качак, С. Філоненко, Р. Харчук, у рецензіях І. Андрусика, Є. Барана, І. Бондаря-Терещенка, Є. Кононенко, В. Неборака, Л. Таран, М. Ткачука та ін. відзначається оригінальна жанрова структура твору, яка виходить за межі історичного епосу, родинної саги чи психологічного роману. Наприклад, Т. Тебешевська-Качак пропонує розглядати «Музей покинутих секретів» як роман-систему, побудовану не так з окремих образів-персонажів, сюжетних ліній-подій, як на тих взаємозв'язках, що спостерігаються між ними на експліцитному та імпліцитному рівнях тексту, виявляються у тематичних та проблематичних вузлах, відлунюють в інтертекстуальних акцентах, літературних та історичних ремінісценціях, у фрагментах архетипної пам'яті та фольклорних екстраполяціях [10]. На думку Д. Затонського, такий твір «не розгортає події і людське життя у просторі і в часі, а навпаки – згущує і ущільнює, нагнітає дію, вкладаючи її в короткий відтинок часу... і відтинкові цьому надається значення «символу епохи» [5, с. 38]. Цікаво, що сама письменниця так обґрунтовує жанр «Музею покинутих секретів»: «...в книзі є сюжет, і сюжет детективний, так що можна назвати роман історичним детективом. Можна назвати містичним детективом, хоча все залишається в межах раціональної, намацальної структури. Я на цьому наполягаю і прошу не вважати цю

книжку даниною модній містиці й усій іншій денбраунщині. Нормальний епос. Сага. Щось таке. Звичайно, саги сьогодні ніхто не пише, як в XIX столітті, але, розмішуючи події і факти нібито в залах музею (перший і другий – і далі до восьмого залу-розділу), я намагалася показати зв'язок між персонажами, рознесеними на дистанцію майже 60 років» [3, с. 23].

Аналіз роману «Музей покинутих секретів» О. Забужко у трансгресивній площині дозволяє не тільки розкрити синтетичні можливості сучасного романного жанру, а й говорити про неомодерністську концепцію творчості письменниці: єдність думки і почуття, уявлення і візії, логіки й інтуїції реалізуються в її емоційно-образному мисленні, в інтенсивному переживанні творчого екстазу як виходу «із- і понад-себе» [6, с. 33]. Тому основними способами трансгресії у романному тексті О. Забужко є порушення меж (жанрових, стильових, часопросторових, наративних образних та ін.), їх стирання і руйнування. В цьому контексті трансгресивними домінантами виступають «помежів'я», периферія, лімес, фронтір, які розширюють поле історіософського, філософського, психологічного аналізу в українській прозі XXI ст. О. Забужко, поєднуючи фемінізм, екзистенціалізм, інтелектуалізм, філософічність, посилює експресію, увиразнює смисли, трансформує традиційні мотиви і лейтмотиви, конструює широкий – від проникливого ліризму до дошкульного сарказму – спектр модусів прози, яку можна назвати не просто жіночою, а гіпержіночою [9, с. 32].

За жанром «Музей покинутих секретів» синтезує ознаки історичного детективу, соціально-психологічної драми, містичного трилера, що дозволяє трактувати твір у межах сучасної масової літератури з усіма її ознаками та елементами. Тобто роман твориться на перетині різних, часто непок'єднаних жанрів (детектив, епопея, філософський роман) і напрямів (неореалізм, неоромантизм, постмодернізм). Така багатопощинна стереоскопічність зумовлюється синтетизмом творчого мислення письменниці, яка активно експериментує із жанрами, стилями, образами. З іншого боку, національно-історична тематика та екзистенційно-філософські мотиви сприяють визначенню «Музею покинутих секретів» як філософського роману, в якому історіософська концепція реалізується через багатогранне розкриття складної теми УПА. Він відзначається зміщенням акцентів історіософського аналізу в онтологічну площину національної ідентичності української людини в системі часових координат XX ст., національна трагедія осмислюється через зіставлення жіночих і чоловічих архетипів. О. Забужко осмислює складні морально-філософські питання, серед яких: проблема сенсового наповнення життя людини, насамперед жінки у кризовому соціумі, її творчої самореалізації, «естетика страждання», співвідношення добра і зла, проблема особистої відповідальності за здійснений вибір, внутрішньої свободи особистості та ін. Таким чином, у романі «Музей покинутих секретів» реалізується екзистенціалістська модель світу і персонажа, що виявляється

через екзистенціали вибору, самотності, категорії Іншого, детермінуючи онтологію інтенційності.

Стильовою домінантою роману є синтез філософського й документального. Так, документальність реалізується за допомогою поліфонії, коли голос автора звучить паралельно з позицією персонажа або оповідача про історичні події другої половини XX ст.: «Коли я починала «Музей...», власне українських публікацій, на підставі яких далося б більш-менш повнокровно виписати історію Гельці Довган і Адріяна Ортинського, було ще мізерно мало. Головним документальним джерелом, на яке я покладалася, лишалась так звана «усна історія» – та, що зберігається в переказах. Тож найпершу й найтрепетнішу дяку складаю ветеранам – свідкам і героям трагедії 1940-х, котрі згодилися зустрітися зі мною для інтерв'ю і, кожен різною мірою, вділили моїм персонажам частку свого життя» [4, с. 823]. Проблема авторської позиції тісно переплітається із проблемою художньої правди, співвіднесеністю її із життєвою правдою, межами трансформації фактичного матеріалу. Майстерне введення історичних і архівних матеріалів (описи архівних фотографій, криївок, військових буднів повстанців, тема голоду 1933 року розкривається через спогади «дяді Володи», який разом з мамою їздив по хліб аж у Західну Україну, діяльність шістдесятників, історія будівництва Палацу «Україна» в Києві, катастрофа на Чорнобильській АС, зокрема передісторія її будівництва та ін.) у наративну площину роману презентують «Музей покинутих секретів» як документальний роман-дослідження. О. Забужко у післямові до твору зазначає: «Найтруднішою і найвідповідальнішою справою була реконструкція воєнних і післявоєнних подій – тих, що відбиті в «снах Адріяна». Скільки-небудь задовільного, адекватного й зв'язного наративу з тої доби досі не вироблено ні в українській, ні в європейській літературі...» [4, с. 822]. Отже, документалізм трактуємо не стільки ознакою модерної прози, як, навпаки, документальне письмо О. Забужко визначає стильовий дискурс твору і його жанрову парадигму. За її ж словами, «один із головних «меседжів» цієї книжки, власне, полягає в тому, що в історії є речі, яких ми ніколи не дізнаємося. Із цим знанням треба жити, бути свідомим того, що далеко не всі із «закопаних» і «покинутих» секретів будуть розкопані, що це не означає, що вони не продовжуватимуть оті-от нам «невідомі» й «незнані» сюжети і впливати на наше сьогодні й майбуття» [2, с. 42].

Жанротвірна функція внутрішніх монологів у тексті «Музею покинутих секретів» дозволяє називати його і психологічним романом. Авторка надзвичайно уважна до психології контрверсійних, складних особистостей у кризових ситуаціях і станах. Внутрішнє мовлення її персонажів неодмінно підкріплене психологічним підтекстом, художньою деталізацією, глибинним розкриттям мотиваційної спонуки та філософським узагальненням у вигляді авторського коментаря або невластивої прямої мови. Така форма психологізації через ускладнені форми внутрішніх монологів стає принциповою

поетикальною ознакою письма О. Забужко. Вона моделює тип сильного персонажа, який схильний до самоідентифікації та рефлексій, тому психологічний аналіз представлено через монолог-роздум, монолог-спогад та монолог-самоаналіз, за допомогою яких фіксуються ретроспекції та біографії персонажів, формується їх цілісна психологічна характеристика.

У романі «Музей покинутих секретів» виразно помітна ідеалізація віталістичних персонажів (Дарина Гошинської та Адріана Ватаманюка) як кращих представників сучасної української нації. Тому О. Забужко в їх образах утворює непроминальні аксіологічні цінності: добротворчість, любов, співпереживання, гуманність, людську гідність, активну життєву позицію. Як правило, персонажі проходять ініціаційний шлях становлення особистості і формування її Самості, як-от Дарина: переслідування радянською владою батька-дисидента, його мученицька смерть, страхобія втратити матір, смерть близької подруги – художниці Влади Матусевич, звільнення з роботи за протест проти суцільної деморалізації, загроза зриву зйомки кінострічки про Олену Довган і, як результат, висновок Адріана: «Лялюська: ти сильна, дуже сильна жінка, – значно сильніша, ніж здається і ніж сама про себе думаєш. Тільки по-справжньому сильні люди на руїнах життєвого сценарію не хапаються, першим рухом, за подану їм руку, а реагують так, як ти, – інстинктивно всамітнюються, втікають у себе» [4, с. 360]. Основна увага авторки зосереджена на духовно-практичному осягненні світу за морально-етичними та естетичними законами, тому ідеальна персонажна модель (Адріан Ватаманюк, Дарина Гошинська, Влада Матусевич, Олена Довганівна) конструюється на основі конкретних формул родинно- та соціально-побутового життя – своєрідного поведінкового кодексу, дотримання якого забезпечує щасливе життя, успішну самореалізацію. Таким чином, у романі «Музей покинутих секретів» О. Забужко презентує аналітико-інтроспективний тип психологічного аналізу, який ґрунтується на динамічному підході до характеру персонажа та позначений відчутним впливом модерністської прози ХХ ст. Це зумовило використання складної системи засобів психологічного моделювання: прийомів ретроспекції, асоціацій, інтровертної психологізації (внутрішній монолог, діалогізований монолог, потік свідомості, невласне пряме мовлення) у синтезі з екстравертними засобами (пейзаж, інтер'єр, портрет, мовна поліфонія).

Отже, трансгресія в романі «Музей покинутих секретів» реалізується на кількох рівнях, що свідчить про її гетерогенний характер: жанровому (історичний детектив, соціально-психологічна драма, містичний трилер, філософський роман, сайєнс-фікшн), стильовому (переплетення реалістичного, немодерністського, онейричного письма), наративному (гетеродієгетичний оповідач, гомодієгетичний наратив (як-от, рефлексії Дарини, роздуми Адріана), кінематографізм, діалогічність, вставні новели (текст у тексті), публіцистичні описи, сновидіння персонажів, прийоми

палімпсесту), сюжетному (головні сюжетні лінії розпросторюються за допомогою введення в текстуальну канву доль Федора та Тетяни Гошинських, Аполінарії та Івана Ватаманюків, Павла Івановича, його доньки та ін.), аксіологічному (справжня моральність, етика вчинку – самопожертва заради інших, тобто «переступання» через самого себе), мовному (лексична поліфонія (русизми, полонізми, англізми, діалектизми, жаргонізми, обценні вислови, професіоналізми й ін.), поєднання тонів та модуляцій за законами симфонізму, «забуті й винайдені конструкції», мозаїчність мовних партій різних дійових осіб). Як результат, «Музей покинутих секретів» – поліфонічна і синтетична романна структура, «нутряна», сюжетно «нелінійна», з хитросплетіннями асоціативних розгалужень, – одне слово, «інша», «специфічно жіноча», а тому відмінна від відсторонено-об'єктивного способу моделювання світу в класичному романі. Феномен трансгресії у романі «Музей покинутих секретів» О. Забужко свідчить про його непересічність у сучасній українській літературі.

Література:

1. Батай, Ж. Література и зло / Ж. Батай. – Минск : Совр. лит., 2000. – 351 с.
2. Давидова, А.В. Роман О. Забужко «Музей покинутих секретів» у світлі літературної критики / А.В. Давидова // Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди. Сер.: Літературознавство. – 2013. – Вип. 2(2). – С. 41–47.
3. Забужко, О. Ми ще не програли: [інтерв'ю з українською письменницею О. Забужко] / розмовляла В. Черемних // Журналіст України. – 2010. – № 4. – С. 23–25.
4. Забужко, О. Музей покинутих секретів: роман / О. Забужко. – К. : Факт, 2010. – 832 с.
5. Затонський, Д.В. Минуле, сучасне, майбутнє (про реалізм, традиції, новаторство) / Д.В. Затонський. – К. : Дніпро, 1982. – 370 с.
6. Личковах, В. Дивосад культури [Текст] : вибрані статті з естетики, культурології, філософії мистецтва / В.А. Личковах. – Чернівці : Деснянська правда, 2006. – 170 с.
7. Літературознавча енциклопедія. У 2 т. Т. 2. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. – К. : ВЦ «Академія», 2007. – 624 с.
8. Поліщук, Я. Трансгресії колективної та індивідуальної пам'яті (на матеріалі сучасної української романістики) / Я. Поліщук // Українські трансгресії ХХ–ХХІ ст. / наук. ред. і вступ Агнешки Матусяк. – Wrocław-Львів: Піраміда, 2012. – С. 211–227.
9. Рижкова, Г.-П. Жанрова природа пропису у Оксани Забужко [текст] / Г.-П. Рижкова // Українська література в загальноосвітній школі. – 2008. – № 3. – С. 28–32.
10. Тебешевська-Качак, Т. Історія, що стає літературою у стилі Оксани Забужко / Т. Тебешевська-Качак // Буквоїд. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2010/02/09/083513.html>.